

Рецензия

от проф. д-р Надежда Драгова: балканология, културология, фолклористика.
възлагателно писмо №66 1008/ 2 март 2011г. БАН, Институт за балканистика с Център
по тракология "Проф.Александър Фол" за
Конкурс за академичната длъжност "ДОЦЕНТ" към секция "Културна история на
балканските народи" / по специалност 05.04.06/ в Института за балканистика с Център
по тракология "Проф.Александър Фол"

Единствен кандидат е д-р Антоанета Бориславова Балчева – главен асистент в
Института.

Документацията, която тя представя, е много прецизно подготвена като
информация и е съобразена със Закона за развитието на академичния състав в
Република България / 21 май 2010г./.

Кандидатката се явява с две монографични книги: 1. «Между мита и
балканските, реалности. Романтизмът на славянския Юг.» РИК Темто, С., 2000 г.;
2. «Мостове през вековете. Югоизточноевропейски диалогични полета.» изд. Темто, С.,
2010, 247с.;

- няколко десетки студии и статии, публикувани първоначално в международни
издания и впоследствие публикувани и на български;

- 34 доклада в конференции и научни форуми в страната и в чужбина;

- над 10 публикувани научни съобщения за проведени научни срещи,
конференции и конгреси по балканистика у нас и в странство;

- изследователски проекти: 2 международни „Приносът на интелектуалните и
духовните елити в България и Хърватия за езиковото и културно многообразие на
Европа”, 2010-2013 – научен ръководител; „Сътрудничество, влияния, недоразумения.
Българи и чехи през XXв. ”, 2007-2010 – научен ръководител;

Участия и в: *Проекти по договори с МОМН: 4*

Проекти на Института за балканистика – 2

*Специализация в Италия /1993г./ в Университета в Милано, департамент
по социология; център по етнология.*

Както се вижда – кандидатката притежава един многостранен актив с
инициативи в областта на комплексните задачи на Института и в международните му

научни контакти и сътрудничество. В този терен тя беше особено полезна главно заради прецизното си научно ниво. Но решаваща се оказва езиковата ѝ компетентност, подготвена още от гимназиалното ѝ образование – руска гимназия, продължено в Софийския университет със специалност чешка филология, разширявана и като западно-славянска, и като славистика на западнобалканските култури, и от специализацията ѝ по италиански език. Но не само своеобразната полиглота на Антоанета Балчева прави резултатна научно-организационната ѝ дейност, а и следдипломната ѝ двегодишна специализация по културология.

За да може в краткия обем на една рецензия да застъпя повече аспекти от актива ѝ: и научно-организационен, и научно-изследователски – ще я съсредоточа върху три типа анализи:

I. Научна ерудиция;

II. Тематика;

III. Методология и научни приноси.

Ерудиция: за етапа, в който е научното развитие на младата учена, това е образцова ерудиция! Тя съвместява в знанията си трите аспекта, задължителни, но много рядко срещащи се заедно дори у проминентни специалисти:

1. Постоянно проследяване на общите теоретични постижения по културните феномени на Европа. От своя страна – самите им автори рядко, много рядко вписват наблюдения за Балканите /с изключение на елинофилите/. А.Балчева най-често улавя теоретичните трудове, когато се възприемат от западно-славянски изследователи и в последно време – от българските им издания. Но чрез западнославянските си посредници тя проглежда за смисъла им и вече с всички усилия на собствената си /подчертано богата/ интелигентност учената ги свързва с онези феномени, които е избрала за център на студирането си. Достатъчно е да се спрем само на една формулировка: “мъчителното навлизане в модерността”. Мъчително, защото на Балканите трябва да се съвместяват повечето – на три пласта менталитети: европейския, новия моделен, но той трябва така да се трансформира, че да е адекватен към балканското сакрално, защото това е националното осмисляне през Възраждането, а и неизбежно трябва да се вкорени дълбинно в наследеното автохтонно. Само така може да се спои в креативна същност.

Моделна за такъв тип сполука е студията за Пенчо Славейков “Евазионизъм и завръщане към “своето” в творчеството на П.П.Славейков.

Задрасквам думата от заглавието “евазионизъм”, в първия вариант “алтер его” по две причини: не познавам емоционалната й енергичност дали е равностойна на антонима й “инвазия”. И изобщо тя не се намира в речниците, в които я потърсих. А на всичко отгоре става още по-необяснима в маниерното й озвучаване “евазионизъм”. Просто я забравяме, за да наблюдаваме един ЕРУДИТСКИ анализ на преднамерения художествен трик на Пенчо Славейков чрез чужденци по име, а алтер-еговци – творчески личности, скрити зад маски – как поетът модернист сглобява, осмисля, защитава и пр. творческата си същност. В своя студия “Женските маски в антологията “На острова на блажените” аз извеждам архетипа = инициацията, която във фолклорния си ритуал винаги е маскирана, но винаги с наложен образ според ритуала, а той е търсеният образ в метаморфозата. Обосновавам го с незабелязания от изследователите алтер-его на Мара Белчева, която като кума в ритуала отговаря за сполучливото свождане и затова пее епиталамии. А проекцията на Екатерина Ненчева е в етноролята й: в ритуалността на погребението – със сакрализираната балканска визия на гроба (срещаме го и в други творби на Славейков).

Въведох своята посока на интерпретация, за да засвидетелствам колко органична е студията на Антоанета Балчева. А нейната органика е тъкмо в инструментализираната разнотипова ерудиция: изследователката извежда на първа позиция забравени цитати от самия Славейков – във вижданията му за свои съвременници в реален литературно-критичен план. След тях възстановява забравени философски, литературно-критически позиции на съвременници и следовници като Спиридон Казанджиев, Боян Пенев, Михаил Арnaudов, Димо Кьорчев и ги извежда като своеобразна автентичност по отношение на най-модерния ни литературен историк Светлозар Игов. А през този шпалир повежда и възможните посоки, начертани не конкретно към Славейков, но близки като общохуманитарни решения у Хегел, Ч.Тейлър (“Изворите на Аз-а”), Бауман, Гадамер, Юлия Кръстева...И върху така умело изплетената ерудитска мрежа – Антоанета Балчева надгражда свое есеистично-художествено възприемане на процеса, за да изведе от “тежкото” – светлото, утопично личното си възприемане на модерното. Съчетаването на тези две линии в литературен анализ, където ерудицията, толкова усърдно събрана е фон за днешната многоизмерна същност на модерното – се възпирам да определя като докрай постигнато – не бих могла да твърдя, че са съчетаеми тези две линии в академичен анализ. Но тази

есеистика в моите представи е успех, защото мултиплицира в много повече образи онова алтер-его, което привлича автора или го отблъсква, но и което е стабилизирано като рецепция преди Балчева. Това предупреждава читателя, че авторът, за който се пише, не може да бъде разбран само в един ракурс, дори и да оценим конкретната структура като хибридна.

II. ТЕМАТИКА: Задължително е да се подчертае, че всички изследвания на авторката са в областта на балканистиката. И още по-съществено е, че те се развиват в естествена методологическа последователност: първоначален доклад, впоследствие задълбочен до студия, а студията сама предизвиква осмисляне на нова балканистична визия или пък бива ситуирана във вече предложени от Антоанета Балчева постановки по спецификата на балканската културна взаимност. По тази причина и двете ѝ монографии не са сборници от статии, а са в напреднал етап щудирание на литературно-културни процеси които или формират знание за социо-психологическата им принуда, или поне обясняват балканските уникалности.

Това ѝ дава възможност да борави не толкова с явленията поотделно, отколкото с процесите.

Моделни за анализи, постигащи идеята за процесуалност са разделите и заглавията във втората монография “Мостове през вековете. Югоизточноевропейски диалогични полета”. Предварително задрасквам “през вековете”, защото отреждат публикацията към библиотека “Героична летопис”. “Диалогичните полета” обаче придобиват по-висока стойност, когато са и хронологизирани, и най-вече както се е получило – **ТИПОЛОГИЗИРАНИ**: Уводът ни въвежда в “полетата” на три специфики за Балканите: винаги метаморфозизиране на идеите. Тук става дума и за най-модерната днес идея “пътят към Европа”, макар че тя не е исконна. Скритите диалози справедливо са потърсени “в различните гравитационни полета върху релефната карта на Балканите”. А утопиите и истините за националната идентичност – резонно са поставени като коефициент към проблемите на балканистичната монография. Но, пак ще си позволя даскалска забележка към езика: те в никакъв случай не са мозайка, защото понятието предполага рисунка, образ при това улегнала, а и от съдържанието тук, и от нашия опит знаем, че преобладава “насипното състояние”, не моделираното. Като сериозен научен принос се очертава част II “Траектории на паметта в южнославянските литератури”. Постижението се

дължи на многогодишните изследвания на авторката върху славянския балкански компонент, но и върху модерния тип културно и ментално прегрупиране на южнославянска и западнославянска общност в католическия ареал и източнославянска в православния. Особено силни като документация и интерпретация са трите подглави: посветени на Байрон, на Волтер, но и обвързани с вече диктуващите стилове като “бидермайер” напр., които редактират традиционни стереотипи в нови функции. Третият параграф: “Социокултурни практики в Югоизточна Европа” за първи път въвеждат (в унисон с общите програми на Института) танца, музикалния театър, литературните салони и впоследствие обособилите се женски творчески сдружения – художнически и литературни.

Този най-общ преглед обаче ни показва една РАЗНОРОДНА ТЕМАТИКА. Радва ни в посочената монография, когато подготвя разнообразие на изследваните феномени: идеи, диалози, национални идентичности, траектори на паметта, социокултурни практики. Това осигурява органичност и теоретична зрялост на книгата.

Но същата разнородност е вече в степен да ни тревожи за творческото развитие на авторката. За да обоснова тревогата си, ще се върна назад към първата монография от 2000 година “Между мита и балканските реалности”, чиято органичност ще разгледам в третата си задача: Методология. Само ще подчертая, че тя – с еднотипната се тематика “Романтизмът на славянския Юг” разкрива повече творчески сполуки (именно методологически), защото авторката се е самоограничила в едно от диалогичните полета. Не, че то е по-лесно за обозрение, но е по-пригодно за задълбочаване.

III. МЕТОДОЛОГИЯ: Високата оценка за методологията на вече заявения специалист по културна история на балканските народи и за научния престиж на Антоанета Балчева е заложена (вярно и категорично) още в предговора към книгата на проф. Лилия Кирова, а именно: че монографията утвърждава един нов подход за изясняване общественото и личностно съзнание на историческата епоха, и че с това тя става “своеобразен методологически подстъп за пресъздаване на важни компоненти от духовната история на славянския Юг”. Признато е на авторката “цялото ѝ теоретично умение да открие най-важните белези на типологичното единство в южнославянския регион, споен с особеностите на формиращото се “национално съзнание”. Изтъкнато е, “че

Антоанета Балчева има усет и проникновение...в рецептивната стратегия на южнославянските автори”, която даже се приема като “модел в естетиката на четенето”.

Нито аз, нито който и да било друг след мен, имаме какво да оспорим, или необходимост да дообогатим направената методологическа оценка. Годината на изданието е 2000. А след магистралните успехи в избора на обекти, методологически сцеления към епохата – Антоанета Балчева не е предложена за кариерно повишаване. Тя, от влизането си в Института до сега е асистент, което е преди всичко задължение да бъде обвързана с колективните задачи и на секцията и на Института. Това е голяма грешка на ръководството на Института, че не предоставя на един завършен специалист позиция той сам да определя и темата, и методиката, и сроковете на завършването им. В този смисъл изпитвам необходимост от много по-солидни интерпретации на социокултурните теми: театър, салони, кафенета, тук само въведени, а развили се и до сега като необходимост на модерния менталитет.

Удивена съм как е възможно един Институт да “не чува”, да си “прави оглушки” за постижения в собствената му същина.

Освен тези накратко цитирани постановки за приносите, длъжна съм да декларирам, че са автентични и правомерни посочените научни приноси в автосправката на Антоанета Балчева.

Нейното научно-организационно поведение и динамична активност, високият академизъм на публикациите ѝ са безспорно доказателство, че тя може да бъде избрана за ДОЦЕНТ. Но тъй като книгата “Мостове през вековете. Югоизточноевропейски диалогични полета” е внесена като основен хабилитационен труд, а в избраните от мен раздели на рецензията не попаднаха всичките ѝ завоевания, допълвам към предложението си за доцент и следните завоевания на труда:

Най-голямата сполука е в пренасянето към Европа на мостовете или конкретно УДЪЛЖАВАНЕТО ИМ: през Средните векове Балканите са медитерански и евроазиатски мост, а сега и времето налага на книгата да провиди, че мостът е към цялостна Европа и доказва много основни феномени на ставането.

За първи път в тази книга така цялостно балканските култури са положени в реален контакт, който доказва, че феноменът БАЛКАНСКА КУЛТУРНА

ОБЩНОСТ и в предренесанса, и в последвалото го модерно развитие, е решаващ, продуциращ – осигурява контюниитета не само на постигната културна консолидация през Античността и Средновековието, но и в развитието ѝ към модерна – въпреки, против! политическите неблагоприятни пречки. Разбира се, сега е ред на турколозите да открият всички сигнали и формиращи се тенденции в днешната модерна, гражданска турска култура, защото тъкмо тя, модерната, се формира в лоното на балканската култура.

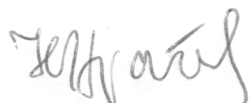
Другата забележителна посока на проучването е (не изненадващо), но високо артикулираното доказване, че именно принудата към културен избор е енергоносителят на модернизацията. Затова и модерното време трябва да се мисли и с конфликтите си (конфесионални, философски и естетически), защото те моделират релефа на тази самобитна културна общност.

Дали да го харесваме или не? Авторката избягва този въпрос, защото е доказала същностната ѝ черта – балканската културна общност е реторта, в която кристализират големите идеи на ориентациите: за евроазиатско, медитеранско, европейско културно сцепление.

Дали политиките ще наричат Балканите “барутен погреб” зависи от това само – дали те са подложили барута, за да тръгват европейските романтици за освобождението на Гърция например. А как стана, че нобеловият комитет за кратко време (модерното) излъчи световни имена 5 (петима) балкански писатели (Истанбул е в Европа!), макар, че са толкова разнолики по образци. А тази радноликост се дължи именно на ретортата, която и пари и зарежда енергии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: изложените тук оценки за научно-организационните, научно-изследователските и собствено художествени достижения на д-р главен асистент Антоанета Балчева ми дават пълни основания да **ПРЕДЛОЖА** тя да **БЪДЕ ИЗБРАНА ЗА ДОЦЕНТ ПО КУЛТУРНА ИСТОРИЯ НА БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ** в Института за балканистика с Център по тракология “Проф.Ал.Фол” към БАН.

17 април 2011г.

Подпис:
/Проф. д-р Надежда Драгова/